

FARMACIILE BIHORENE DIN AFARA ORADIEI ÎN SECOLELE AL XVIII-LEA ȘI AL XIX-LEA

BIANCA PAȘCA, DANIELA GÎTEA, HONORIUS POPESCU

Facultatea de Medicină și Farmacie Oradea, Facultatea de Farmacie Cluj

Rezumat

În lucrare se prezintă reperele pentru o istorie a farmaciilor bihorene din afara Oradiei, în vederea cunoașterii începuturilor aprovizionării cu medicamente a populației din zonă, a momentelor înființării officinelor, a evoluției activității farmaceutice în orașele mici și în comunele rurale. Limitarea la istoria farmaciilor din teritoriu este determinată de lipsa unor cercetări dedicate acestei teme, precum și de necesitatea concentrării atenției asupra aspectelor particulare din localitățile mai mici răspândite în teritoriu, care sunt diferite de cele ale aprovizionării cu medicamente a populației din municipiul reședință de județ.

Cuvinte cheie: istoria farmaciei, județul Bihor.

THE BIHOR PHARMACIES OUTSIDE ORADEA IN THE 18TH AND 19TH CENTURIES

Abstract

The paper presents the landmarks for a history of the Bihor pharmacies outside Oradea, in order to provide information on the beginnings of the supply of this area's population with drugs, on the dates of foundation of the pharmacies, on the evolution of pharmaceutical activity in small towns and rural areas. The focus on the history of pharmacies in this territory is due to the lack of studies on this subject. Drug supply to the population of the rural areas of Bihor county takes place under different conditions from those of Oradea city, which is a county town, especially that the localities spread throughout the territory have certain peculiarities.

Keywords: history of pharmacy, Bihor county.

Introducere

Istoria vechilor farmacii bihorene din afara Oradiei nu a fost cercetată până acum, deși, în ansamblul acțiunilor civilizatorii, existența farmaciilor și activitățile lor ca unități create pentru aprovizionarea populației cu medicamente nu sunt evenimente neglijabile.

Cercetarea acestei teme este foarte dificilă și probabil că a fost mereu amânată, deoarece de-a lungul timpului, în ținutul Țării Crișurilor, cum este numit Bihorul, s-au petrecut mai multe evenimente cu consecințe importante. Înainte și după primul Război Mondial au avut loc câteva schimbări ale administrației de stat și modificări ale frontierei. În România, preocupările de istoria farmaciei au fost instituționalizate abia în anul 1929, iar în județul Bihor și mai târziu [1]. În istoria recentă, între anii 1949

și 1989, s-a petrecut distrugerea multor documente de valoare [2]. La naționalizarea farmaciilor [3,4] în afară de distrugeri, multe documente au fost depozitate în arhive în care accesul a fost interzis [5].

În prezent, cercetarea istoriei farmaciilor se regăsește printre preocupările Academiei Române, prin Comitetul Român pentru Istoria Filosofiei Științei și Tehnicii (CRIFST) și este – de asemenea – o preocupare majoră a Societății Române de Istoria Farmaciei, renăscută în 1991 [6]. Tema istoriei vechilor farmacii bihorene din orașele mici și din mediul rural este o parte a acestor preocupări.

Administrația Bihorului înainte de secolul al XX-lea

Oriunde în lume, înființarea farmaciilor este dependentă de existența aglomerărilor demografice și de organizarea administrativă a societății.

Pentru perioada luată în studiu, două mari evenimente politice au determinat schimbări importante în

---

Articol intrat la redacție în data de: 13.10.2009

Primit sub formă revizuită în data de: 25.11.2009

Acceptat în data de: 26.11.2009

Adresa pentru corespondență: medbors@yahoo.com

istoria Transilvaniei, implicat în administrarea teritoriilor bihorene: Diploma Leopoldină, de la 1691 și pactul dualist din 1867 [7].

În organizarea Imperiului Austriac, diviziunile administrativ-teritoriale, înființate cu mult timp în urmă, au fost comitatele. Primul comitat organizat în Principatul Transilvaniei, a fost comitatul Bihor, atestat documentar pe la anul 1067. De-a lungul timpului, acest comitat a cuprins zone diferite, ajungând în secolele al XV-lea și al XVI-lea să se întindă până la nord de Debrețin, iar spre sud să aibă în interiorul său o serie de regiuni, care azi fac parte din județul Arad [8].

În 1660, cetatea Oradea a căzut sub stăpânire turcească, înființându-se astfel Pașalâcul de Oradea, care cuprindea teritoriul Bihorului, cu excepția părților nordice din jurul cetăților Săcuieni și Debrețin. Stăpânirea otomană asupra Bihorului s-a încheiat în 1692, odată cu ocuparea Oradiei de către Habsburgii. De la această dată Bihorul a trecut sub stăpânirea austriacă, la fel ca și celelalte comitate din Transilvania.

Scoaterea teritoriului Bihorului de sub stăpânire turcească în anul 1692, a deschis drumul spre instituirea rapidă a legislației imperiale în toate domeniile de activitate.

În secolul al XVIII-lea și în primele două treimi ale secolului al XIX-lea, viața constituțională a Principatului Autonom al Transilvaniei a fost reglementată spre integrarea deplină în Imperiul Habsburgic. Totuși, pentru a mima spiritul impus de tratatele internaționale, s-a păstrat o aparență de autonomie.

Integrarea în imperiu a însemnat politica absolutistă a Mariei Terezia, în etapa 1740-1780 și practica despotului luminat Iosif al II-lea, desfășurată până în 1790. Preocupat de uniformizarea și centralizarea administrației țării sale, Iosif al II-lea a unit Cancelaria aulică ungară și transilvăneană și a instituit un control asupra comitatelor, prin funcționari numiți, separând autonomiile locale și decretând concivilitatea locuitorilor de pe ceea ce se numea „Pământul regesc” [7]. Ca urmare, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea s-au realizat numeroase progrese, ceea ce a favorizat înființarea unor farmacii în teritoriu.

În cursul secolului al XVIII-lea, organizarea comitatului Bihor cuprindea târguri și sate, împărțite în 4, apoi în 5 plase astfel:

- plasa Oradea cu 112 localități,
- plasa Șareth cu 47 de localități,
- plasa Eriu cu 79 de localități,
- plasa Salonta cu 99 de localități,
- plasa Beiuș cu 158 de localități [8].

În ultima parte a secolului al XIX-lea, teritoriile bihorene s-au aflat în sistemul administrativ al Regatului Maghiar, urmare a pactului dualist din 1867, prin care a fost creată Austro-Ungaria. După acel an, s-au elaborat mai multe legi, prin care s-au pus și bazele unei administrații în care puterea judecătorească a fost separată de cea

administrativă [7].

Monarhia dualistă Austro-Ungară a menținut politica anterioară, economico-sanitară, care generase progrese și în domeniul farmaciilor.

Pe baza noilor legi, în comitatul Bihor au fost înființate 17 plase [8]. Din martie 1872, a intrat în vigoare Farmacopeea Ungară ed. I-a, prin care s-a introdus sistemul metric de greutate și s-a publicat prima taxă maghiară a medicamentelor. În 1874 și în 1876 s-a dat o nouă lege sanitară, care reglementa activitatea în sectorul farmaceutic, sub aspectele organizatoric, etic și moral [9].

Înființarea vechilor farmacii bihorene

Istoricii au pus în valoare documente din care rezultă că, cea dintâi officină din comitatul Bihor, Farmacia Crucea de Aur, a fost deschisă la Oradea, în secolul al XVIII-lea, diferitele surse menționând anul 1720 (10), respectiv 1742 (9). Se mai știe că, la sfârșitul secolului, în oraș funcționau patru farmacii [9].

Cea dintâi farmacie din teritoriul exterior Oradiei s-a înființat în Săcuieni, la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

La mai bine de două decenii, după farmacia din Săcuieni, a început înființarea farmaciilor din celelalte localități [11,12,13].

În tabelul 1 sunt prezentate, în ordine cronologică, farmaciile bihorene din afara Oradiei înființate în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Tabel 1. Farmaciile înființate pe teritoriul județului Bihor în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Nr. ord.	Anul înființării	Localitatea	Denumirea farmaciei
1.	1798	Săcuieni	Cerbul
2.	1823	Marghita	Cerbul de aur
3.	1829	Beiuș	Șarpele
4.	1830	Salonta	Coroana Maghiară
5.	1838	Diosig	Aurora
6.	1842	Valea lui Mihai	Vulturul
7.	1848	Aleșd	Speranța
8.	1855	Tinca	Mântuitorul
9.	1870	Salonta	Speranța
10.	1883	Biharia	Salvatorul
11.	1884	Sălard	Speranța
12.	1884	Suplacul de Barcău	Salvatorul
13.	1885	Vășcău	Sfânta Treime
14.	1887	Ceica	Speranța
15.	1889	Tileagd	Sfântul Spirit
16.	1890	Sălacea	Coroana Maghiară
17.	1894	Borod	-
18.	1898	Gepiu	Salvatorul

Farmaciile erau mici. Personalul oficinei se constituia din farmacistul titular al unei diplome, un asistent și un ucenic. Farmacist era fie proprietarul, fie dirigintele (provisorul, care uneori lua în arendă farmacia). Ucenicul (elevul în farmacie) se numea tyrocinant, termen derivat din cuvântul latinesc *tyronum* care înseamnă elev.

Lista proprietarilor, redactată după datele din

anuarul intitulat *Gyógyszerészek zsebnaptára*, publicat în 1904, arată astfel:

Tabel II. Lista proprietarilor de farmacii de pe teritoriul județului Bihor în anul 1904 [11] (F - farmacist, * - moștenitor, fără drept de a conduce farmacia).

Nr. ord.	Proprietarul	Denumirea farmaciei	Localitatea
1.	Erdély László F	Șarpele	Beiuș
2.	Vadai Ignác F	Răsăritul	Diosig
3.	Mátrai István *	Vulturul	Valea lui Mihai
4.	Kocsiss József F	Speranța	Aleșd
5.	Somogyi Lajos F	Mântuitorul	Tinca
6.	Szacsuvay Sándor F	Salvatorul	Biharia
7.	Sürger János F	Speranța	Sălărd
8.	Kékessy István F	Salvatorul	Suplacul de Barcău
9.	Virágh László *	Sfânta Treime	Vaşcău
10.	Detrich Zoltán F	Salvatorul	Gepiu
11.	Czajlik György	Korona	Salonta
12.	Podhraczký Ferenc	Speranța	Salonta
13.	Hankovits Ferenc	Coroana Maghiară	Sălăcea

Din aceeași sursă mai rezultă și alte date:

În Farmacia *Vulturul* din Valea lui Mihai, proprietatea moștenitorului Mátrai István, era angajat și contabilul Mátrai Ákos.

Farmacia *Sfânta Treime* din Vașcău, proprietatea moștenitorului Virágh László, era arendată farmacistului Sárkány Jenő.

În alte izvoare, se găsesc și informații suplimentare:

Farmacia *Salvatorul* din Gepiu, proprietatea farmacistul Detrich Zoltán, avea să fie mutată ulterior în localitatea apropiată Cefa [12,13].

Farmacia *Korona*, înființată în 1830 la Salonta, a rămas în proprietatea întemeietorului său, farmacistul Czajlik György, până la sfârșitul secolului. În anul 1895, în cotidianul local Nagyvárad din 9.VII se făcea cunoscut că Czajlik György a primit un practicant în farmacia sa. Ulterior, proprietatea asupra farmaciei a fost transferată farmacistului Szabó Emil.

Podhraczký Ferenc, cel mai bun comunicator dintre farmaciștii orădeni și bihoreni, în presa din acea perioadă, care a înființat Farmacia *Speranța* în 1870, la Salonta, a rămas proprietar până la decesul survenit în 1892. Văduva Podhraczký, moștenitoarea, nu avea studiile necesare, iar farmacia a fost condusă până după sfârșitul secolului de angajatul ei, farmacistul Saád József.

Referitor la farmacia din Sălăcea, ziarul Nagyvárad, nr.108 din 17.IV.1892 scria: „... zilele acestea s-a redeschis la Sălăcea noua farmacie, La Coroana Maghiară. Proprietar Hankovits Ferenc, cu drept personal, tânăr, isteț. Înainte de deschidere dr. Kiss Ferenc, medic șef al județului, a inspectat-o și totul a găsit în ordine”. În 1894

Hankovits a vândut această officină farmacistului Szele Béla din Markó, care încă mai era proprietar pe la sfârșitul aceluși secol [11,12,13,14].

Trebuie remarcat faptul că răspândirea farmaciilor în mediul rural a început, într-o zonă din Transilvania, ca ținutul bihorean, cu un avans mai mare de un secol, față de zone rurale similare din Vechiul Regat [5].

Concluzii

Pentru realizarea unui tablou care să redea în mod realist situația din toată țara, a devenit necesară cunoașterea istoriei aprovizionării cu medicamente a populației din întregul județ Bihor și în general din zonele rurale și din orașele mici ale țării. Cea dintâi officină din teritoriul rural al comitatului Bihor, Farmacia Cerbul, a fost înființată în 1798 la Săcuieni. De-a lungul secolului al XIX-lea, în localitățile rurale și în orașele mici bihorene, s-au mai înființat încă 17 farmacii. Înființarea farmaciilor în mediul rural în ținutul bihorean al Transilvaniei, a început cu mai mult de un secol în avans față de zonele rurale din Vechiul Regat.

Bibliografie

- Lipan V.I. Farmacia românească în date. UNI Druck GmbH Verlag, Braunschweig 1990
- Raport final. Comisia Prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Ed. Humanitas, București, 2007
- Decret nr. 134 din 2 aprilie 1949 pentru naționalizarea unităților sanitare ca farmaciile urbane din reședințe și nereședințe de județ și centre importante muncitorești, laboratoare chimico – farmaceutice, drogherii medicinale, depozite de medicamente și laboratoare de analize medicale. Buletinul Oficial Nr. 15 bis din 2 Apr. 1949.
- Decret nr. 418 din 16 mai 1953 pentru naționalizarea farmaciilor particulare. Buletinul Oficial nr. 16 din 16 mai 1953.
- Popescu, H., Vlădău M. Farmaciile din ținutul Argeș-Mușcel de-a lungul timpului. Ed. Saga, Cluj-Napoca, 2009
- Greco, I., Mermeze, G. Farmacia și Societatea Română de Istoria Farmaciei de-a lungul vremii, Editura Universității din Oradea, 2005
- Bărbulescu M., Deletant D., Hitchins K., Papacostea Ș., Teodor P.: Istoria României. Ed. Corint, București, 2006
- Anca A. Monografia comunei Dobrești. Ed. Artpress, Timișoara, 2008
- Budaházy I. Contribuții la istoria farmaciilor orădene. Ed. Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2007
- Mermeze G., Mermeze A. Istoricul farmaciilor din Oradea. Ed. Imprimeriei de Vest, Oradea, 1999
- Varságh Z., Rossberger J. Gyógyszerészek zsebnaptára, 1904
- Varságh Z., Koritsánszky O. Gyógyszerészek zsebnaptára, 1912
- Nagy, S. Almanahul farmaciștilor din România, An. V, Cluj, 1928
- Nagyvárad, 1892, 108/17,IV, 2